

ОСОБЛИВОСТІ СВІТОВОЇ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ ТА СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ АНТИКРИЗОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ

О. С. Власюк

Сьогодні світову фінансову кризу нерідко в Україні сприймають з певною мірою втоми від тягара спричинених нею нових складних проблем та байдужості. Проте глибина трансформацій, що нею вже відкрилися, неминуче проявиться у найближчій перспективі. Особливість перебігу цієї кризи полягає у тому, що її вплив на різні країни специфічний, її тиск на національні економіки здійснюється за різноманітними векторами, і отже, немає універсальних рецептів та досвіду її подолання. Сьогодні всі нації вчаться стабілізувати економіку у режимі реального часу. В цих умовах для України найбільш доцільним стає варіант не стільки «пожежного» гасіння всього спектра негативних наслідків кризи та копіювання заходів інших країн, скільки **стратегічне формування цільових пріоритетів розвитку національної економіки**, на реалізацію яких мають системно витрачатись національні ресурси.

Особливості світової фінансової кризи

Очевидно, що з нинішньою кризою принципово змінюється природа сучасних економічних процесів. Сьогодні рельєфно окреслилися кілька ключових трансформацій чи особливостей,

які визначають логіку розвитку міжнародних економічних відносин. І, безперечно, – їх треба ретельно враховувати Україні при формуванні нової антикризової та посткризової економічної політики. Розглянемо ці особливості:

1. У світі поширилася нова хвиля протекціонізму, причому він заснований не на класичному підвищенні тарифів і квот у міжнародній торгівлі. Прихований пласт протекціоністських заходів маскується планами порятунку економіки і має змістом величезні державні фінансові вливання та гарантії (табл. 1) переважно **банківському, страховому і автомобільному секторам.**

Наслідки цих заходів матимуть системний довгостроковий характер, зокрема:

- *викривлюються конкурентні відносини на національних ринках.* Це відбувається внаслідок зниження мотивації для ефективної роботи фірм, які отримують субсидії;

Власюк Олександр Степанович –

доктор економічних наук, професор, директор Національного інституту проблем міжнародної безпеки

**Заходи з підтримки фінансового сектору та покриття негайної потреби в ліквідності
(% ВВП)**

	Вкладання капіталу	Купівля активів та займи казначейств	Підтримка Центральних банків за допомогою казначейств	Забезпечення ліквідності Центральними банками та інша підтримка	Державні гарантії	Всього
Канада	0	8,8	0	1,6	11,7	22,1
США	4	6	1,1	31,3	31,3	73,7
Австрія	5,3	0	0	0	30	35,3
Бельгія	4,7	0	0	0	26,2	30,9
Франція	1,2	1,3	0	0	16,4	18,9
Німеччина	3,7	0,4	0	0	17,6	21,7
Греція	2,1	3,3	0	0	6,2	11,6
Ірландія	5,3	0	0	0	257	262,3
Італія	1,3	0	0	2,5	0	3,8
Нідерланди	3,4	2,8	0	0	33,7	39,9
Норвегія	0	13,8	0	0	0	13,8
Португалія	2,4	0	0	0	12	14,4
Іспанія	0	4,6	0	0	18,3	22,9
Швеція	2,1	5,3	0	15,3	47,3	70
Швейцарія	1,1	0	0	10,9	0	12
Великобританія	3,5	13,8	12,9	0	17,4	47,6
Австралія	0	0,7	0	0	0,7	1,4
Японія	2,4	6,7	0	0	12,9	22
Корея	2,5	1,2	0	0	14,3	18
<i>Країни, що розвиваються</i>						
Аргентина	0	0,9	0	0	0	0,9
Бразилія	0	0	0	1,5	0	1,5
Китай	0,5	0	0	0	0	0,5
Індія	0	0	0	5,6	0	5,6
Індонезія	0	0	0	0	0,1	0,1
Угорщина	1,1	0	0	4	1,1	6,2
Польща	0,4	0	0	0	3,2	3,6
Російська Федерація	0,1	0,4	2,9	3,2	0,5	7,1
Саудівська Аравія	0,6	0,6	0	8,2	н.д.	9,4
Туреччина	0	0	0	0,2	0	0,2
<i>В середньому по:</i>						
Країни G-20	1,9	3,3	1	9,3	12,4	27,9
Розвинуті країни	2,9	5,2	1,3	13,9	19,7	43
Країни, що розвиваються	0,2	0,1	0,3	1,6	0,1	2,3

Джерело: *Outlook and Medium-Term Policies After the 2008 Crisis, IMF.*

- ускладнюється ринкова ситуація для фірм, які не отримують субсидії і змушені залишати ринок. Вони страждають від демпінгу або недружніх поглинань з боку субсидованих фірм;

- поширюється структурне безробіття, викликане тим, що субсидії витрачаються на потреби виробництва або на субсидування вартості кредиту, а не на збереження інтересів найманих працівників;

- викривлюється конкуренція на багатьох галузевих світових ринках. Це є наслідком непропорційного субсидування у розвинутих країнах і країнах, що розвиваються. Накопичується значний негативний потенціал зустрічних відповідних заходів, а також суперечності у переговорах у рамках СОТ та G-20 щодо подальших перспектив світової торгівлі.

2. Стрімко переформатовується світовий фінансовий ринок. Уряди провідних країн вирішують проблеми «поганих» або «токсичних» активів банків, що з'явилися після їх переоцінки в процесі здешевлення в умовах кризи. Це зумовлює безпрецедентне посилення державної участі в фінансових інституціях, і відповідно, державного впливу на фінансові процеси. Внаслідок цього простежується принаймні дві тенденції. Перша – це рятування ресурсів вузького кола приватних інвесторів за рахунок платників податків. Друга – поява широкого кола фінансових інституцій на світовому ринку, які є безпосередніми носіями урядових інтересів і, відповідно, мають протекціоністські переваги відносно фінансових конкурентів.

3. Загострюються проблеми, зумовлені відсутністю міжнародного регулювання діяльності транснаціональних фінансових інституцій. Гостро назріла потреба регулювання діяльності хедж-фондів, пайових фондів та інших фінансових інститутів, діяльність яких не регулювалась взагалі. Очевидно, що їх спекуляції на локальних ринках шкодять окремим національним економікам і повинні бути обмежені. Проблема полягає у тому, що до цього часу регулювання відбувалося на національному рівні, тоді як основна діяльність цих інституцій концентрувалася на міжнародних ринках. Для вирішення цієї проблеми необхідне створення міжнародного органу або своєрідної колегії регулюючих органів провідних країн світу, чого наразі не існує.

4. Посилюється тенденція нарощення бюджетного та приватного боргу. Через необхідність стабілізаційних заходів значна частина бюджетних коштів спрямовується на підтримку фінансового сектору. В результаті відчутно скорочуються доходи бюджету. У поєднанні із загальним зниженням світових цін на сировину, це формує відчутні диспропорції у платіжних балансах країн, що розвиваються. Тим самим нарощується негативний потенціал можливого дефолту окремих держав.

Певні проблеми у цій сфері є й у розвинутих країнах. Зокрема, різке падіння цін на активи для них є серйозною проблемою, оскільки в умовах старіння населення обмежуються можливості фінансування пенсійних виплат. Прогнозується, що у 2008–2009 рр. бюджети розвинутих країн G-20 зменшаться в середньому на 6% ВВП, тоді як державний борг підвищиться на 14,5% ВВП.

Можна виокремити типові ефекти, які ускладнять виконання бюджетів для багатьох країн світу. Це:

Коливання цін на житлову нерухомість. МВФ прогнозує, що падіння реальної ціни на житлову нерухомість на 10% призводить до падіння доходів бюджету в річному вимірі на 0,27% ВВП (за виключенням сезонності). Вклад падіння цін на житло у зменшення доходів країн G-20 в 2009 році оцінюється в 0,1% їхнього ВВП.

Зменшення доходів фінансового сектору. В багатьох країнах доходи фінансового сектору є важливим джерелом податку на прибуток підприємств. Більше чверті доходів від податку на прибуток підприємств у США та Великій Британії впродовж 2000–2007 рр. надходило від фінансового сектору. Таким чином, падіння доходів фінансового сектору вже призвело до додаткового падіння доходів на 0,2% ВВП (у 2008–2009 роках).

Зниження цін на сировину. Ефект зниження податкових доходів через зменшення цін на сировинну продукцію в 2009 році може бути значним для країн, що розвиваються (табл. 2). Для країн G-20 цифри не такі великі, але все таки суттєві (0,7% ВВП у 2009 році), через вклад Російської Федерації, Саудівської Аравії і Бразилії.

**Зменшення податкових надходжень через падіння цін на сировинну продукцію
у 2008 – 2009 рр., % ВВП**

	2008 р.	2009 р.
Аргентина	0	-0,3
Австралія	0	-0,4
Бразилія	1	-2,8
Канада	-0,1	-0,3
Індонезія	0,2	0
Мексика	0,3	-0,1
Російська Федерація	1,3	-6,4
Саудівська Аравія	15	-26,8
ΠΑΡ	0,2	-0,1

Джерело: розрахунки Департаменту з фіскальної політики МВФ.

5. Принципово змінюється інформаційна компонента світового ринку, причому ці зміни полягають у масштабному викривленні інформації про реальні ціни, попит, пропозицію та запаси. Це має ряд негативних наслідків, зокрема: зростає спекулятивна складова у формуванні цін на товарних ринках; посилюється невизначеність у потребах та запасах продуктів; посередницька ланка перерозподіляє прибутки на свою користь; виробникам продукції важко визначити коректну виробничу та збутову стратегію. У підсумку програють споживачі, тому проблему слід вирішувати.

Сучасний стан антикризових заходів окремих країн світу

Аналіз МВФ засвідчує, що найсильнішого впливу світової фінансової кризи зазнали європейські країни, які у докризовий період найбільш активно залучали іноземні позики (спеціальна доповідь МВФ «Боротьба з кризою: сценарії політики для країн, що розвиваються»). У 2009 р. очікується, що сумарний відтік приватного капіталу з країн, що розвиваються, складе 180 млрд. дол. США (ще у 2007 р. чистий притік приватного капіталу у ці країни становив 600 млрд. доларів).

Сумарна фінансова підтримка держав G-20, орієнтована на подолання кризи, за версією МВФ сягне в 2009–2010 рр. 5,5% ВВП [тут і

далі – сумарний ВВП країн Великої двадцятки (G-20)] (у 2007 р. дефіцит у двадцятки становив 1,1% ВВП, у 2010 р. складе 6,6% ВВП) [тут дефіцит бюджету МВФ розрахований з урахуванням ПКС валют відповідних країн]. Антикризові програми, орієнтовані на підтримку економіки, оцінюються в 2009 р. 820 млрд. дол. США (2% ВВП), і, як мінімум, 660 млрд. дол. США у 2010 р. Решта антикризових програм закладена в бюджетну систему як «автоматичні стабілізатори», наприклад, збільшення витрат на допомогу з безробіття, часткова пряма підтримка фінансової системи тощо. Обсяг потенційної підтримки фінансового сектору країнами G-20 (разом с держгарантіями) МВФ оцінює у 32% їх сукупного ВВП (прогноз підвищено на 3,25%), у розвинутих країнах – 50% ВВП (прогноз підвищено на 5,25% ВВП).

Прямі вливання у фінансовий сектор, що передбачають безпосередні витрати бюджету, в розвинутих економіках складуть 6,3% їх сумарного ВВП, а загалом у країнах G-20 – 3,4% ВВП.

Для держав СНД МВФ погіршив прогноз розвитку (табл. 3) внаслідок скорочення доступу до зовнішнього фінансування, зниження з боку розвинених економік попиту на експорт з країн, що розвиваються, та падіння цін на сировинну продукцію. Скорочення ВВП на 5% по СНД буде найгіршим показником серед регіонів світу, що розвиваються. У 2010 р. економіка СНД зросте лише на 1%.

Динаміка ВВП у країнах СНД, у % до попереднього року

	2009 р.	2010 р.
СНД	-5,1	1,2
РФ	-6	0,5
Україна	-8	1
Казахстан	-2	1,5
Туркменистан	6,9	7
Азербайджан	2,5	12,3
Вірменія	-5	0
Грузія*	1	3
Киргизстан	0,9	2,9
Молдова	-3,4	0
Таджикистан	2	3
Узбекистан	7	7

* Тут Грузія розглядається як частина СНД.

Джерело: МВФ.

Найбільш поширеними серед країн G-20 інструментами подолання кризи є податково-бюджетні заходи, які складаються із витратного (підвищення видатків бюджету на пріоритетні програми розвитку) та дохідного (зменшення доходів бюджету через заходи фіскального стимулювання) стимулювання. В середньому по країнах G-20 прийняті або оголошені плани по фіскальному стимулюванню становлять близько 0,5% ВВП у 2008 р., 1,5% ВВП – у 2009 р. та 1% ВВП – у 2010 р.

Більшість запроваджених заходів (близько двох третин) по суті були витратними, орієнтованими на розвиток інфраструктури; а дохідні ініціативи спрямовані перш за все на домогосподарства: зменшення податків на доходи та непрямих податків. Ключові заходи наведено в табл. 4.

Очевидно, що Україна не має фінансових можливостей для подолання негативних наслідків кризи, зіставних з тими, які використовують наші найближчі сусіди. Та й дедалі очевиднішою стає неефективність так званої «мобілізаційної» моделі боротьби з кризою, оскільки реальний сектор фізично не має навіть десятої частини коштів, необхідних для стабілізації фінансового сектору з його багатотрильйонним

обігом грошових сурогатів. Тому «мобілізаційна» модель антикризового регулювання дасть можливість компенсувати фінансові втрати лише селективно, а точніше тим суб'єктам фінансового ринку, які впливають на прийняття рішень щодо адресності державної фінансової підтримки. Таким чином є ймовірність, що під благородним лозунгом спасіння системоутворюючих банків коштом платників податків фактично будуть відшкодовані кризові фінансові втрати окремих фізичних осіб.

Сучасний стан економіки України

Фінансова криза рельєфно висвітлила ключові «больові точки» національної економіки. Звернемося до даних, які дають можливість зорієнтуватися у нинішньому її стані. Їх аналіз дає змогу зробити висновок, що негативний вплив світової фінансової кризи на реальний сектор економіки, зафіксований ще у середині 2008 року, не те що не подоланий, а й глибина падіння ще не зрозуміла (рис. 1.)

У березні 2009 р. ситуація у промисловості порівняно з лютим начебто дещо покращилася (рис. 2). Проте порівняно з березнем 2008 року має місце відчутне падіння, що змушує говорити про значну сезонну складову як основу цього

Заходи податково-бюджетного стимулювання в окремих країнах G-20

Заходи	Аргентина	Австралія	Бразилія	Канада	Китай	Франція	Німеччина	Індія	Індонезія	Італія	Японія	Корея	Мексика	Російська Федерація	Саудівська Аравія	Іспанія	Великобританія	США
	<i>Витратні:</i>																	
Інфраструктурні інвестиції	Т	Т		Т	Т	Т	Т	Т	Т		Т	Т	Т		Т	Т	Т	Т
Підтримка малого та середнього бізнесу, а також фермерів							Т				Т	Т		Т				
Програми допомоги малозабезпеченим	Т	Т	Т	Т	Т	Т	Т		Т	Т	Т	Т	Т	Т		Т	Т	Т
Підтримка будівництва		Т	Т	Т	Т	Т	Т				Т			Т		Т	Т	
Підтримка стратегічних секторів				Т	Т		Т	Т						Т		Т		
Інші		Т		Т	Т	Т	Т	Т			Т	Т	Т			Т	Т	Т
<i>Дохідні:</i>																		
Податки на доходи підприємств (зниження)		П	П	П		П	П		П		П	П	П	П				П
Податки на доходи фізичних осіб (зниження, виключення)			П	П		Т	П		П		П					П	П	П
Непрямі податки (вилучення)			Т		П		П	Т	П							Т	Т	
Інші											П						П	

Т – тимчасові заходи, П – постійні заходи.

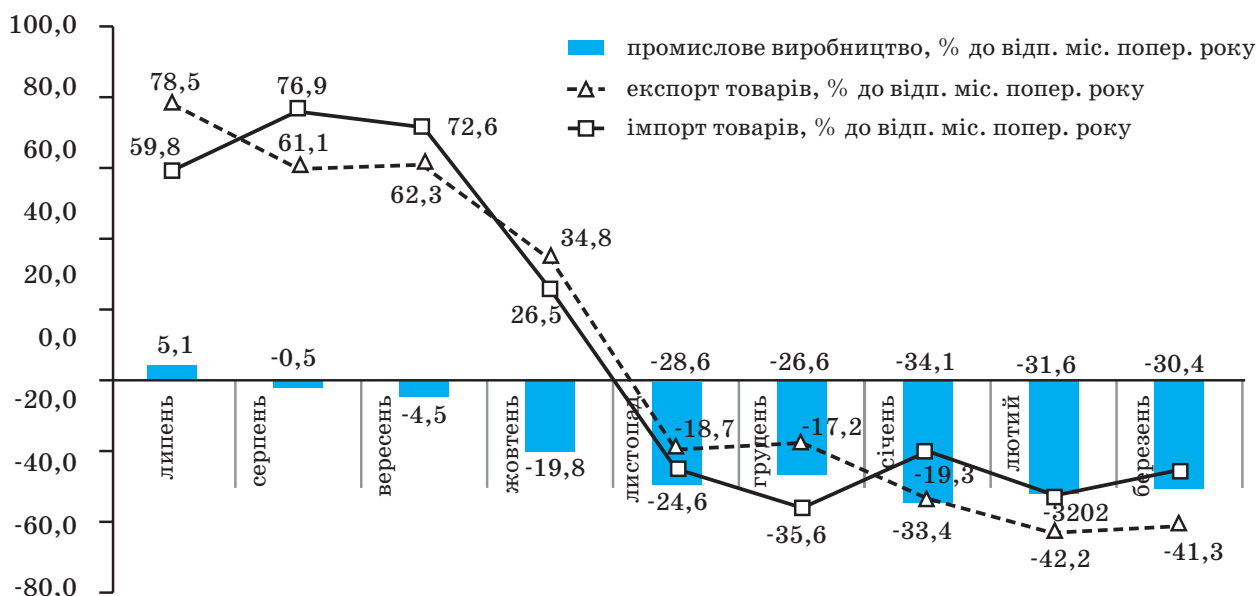

Рис. 1. Динаміка промислового виробництва, товарного експорту та імпорту України у 2008 – 09 рр., приріст (у %) місяць до відповідного місяця попереднього року

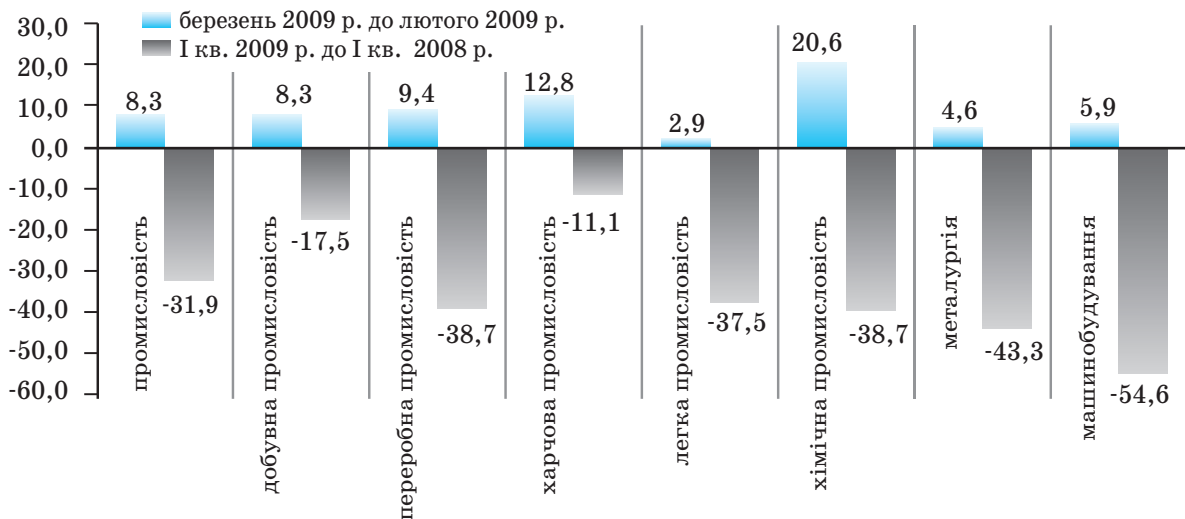

Рис. 2. Динаміка індексу промислової продукції у I кв. 2009 р.

зростання. Платіжний баланс України станом на березень 2009 р. коливається навколо нуля, що дає можливість говорити про його стабілізацію. Зросли вклади населення в банки в обсязі 2–3 млрд. грн. Це добре, проте на фоні 90 млрд. грн., вилучених з банківського сектору протягом кризи, це занадто мало для того, щоб говорити про відновлення довіри населення до банків. А загалом, за підсумками I кварталу 2009 р., індекс промислового виробництва

склав 68,1 % до відповідного періоду 2008 р. (рис. 2).

Відчутно скорочуються обсяги реалізації промислової продукції (рис. 3). За підсумками I кв. 2009 р. обсяг реалізованої промислової продукції порівняно з аналогічним періодом 2008 р. знизився на 16,3 %, а в розрізі переробної промисловості – на 26,9 % (рис. 3).

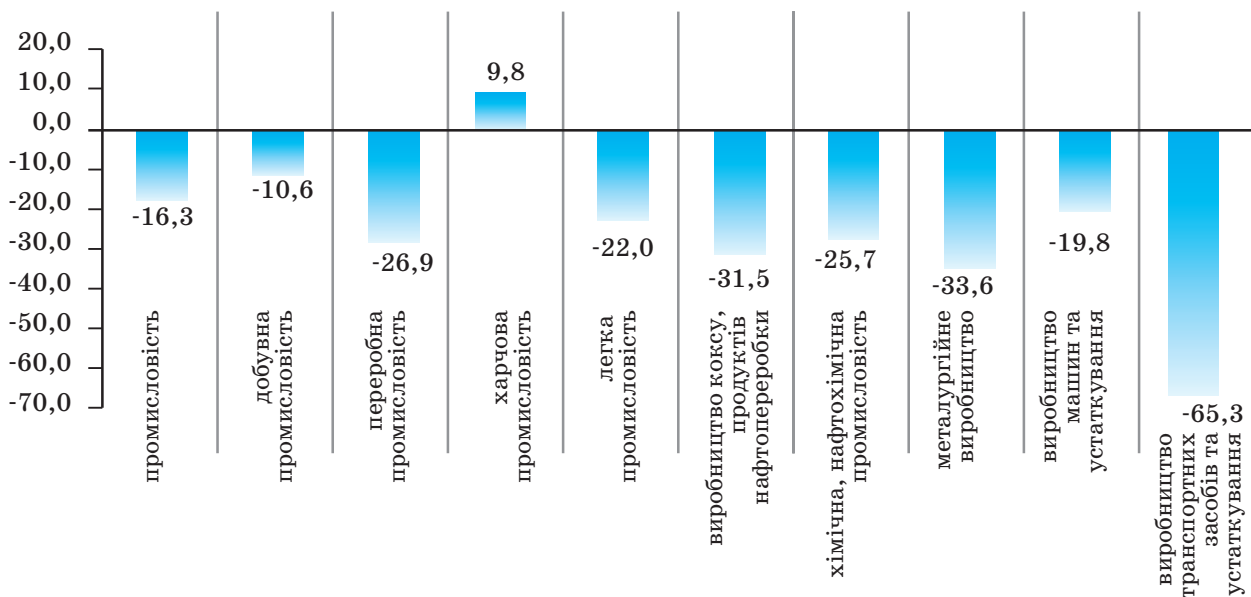

Рис. 3. Динаміка обсягів реалізованої промислової продукції в розрізі ключових видів промисловості, I кв. 2009 р. до I кв. 2008 р., %

Найбільших втрат зазнає машинобудівний комплекс (в першу чергу виробництво легкових автомобілів), який по суті спинився через масштабне падіння обсягів реалізації. Критичних втрат зазнають локомотиви вітчизняної економічної системи – металургія та хімічна промисловість.

Триває скорочення капітальних інвестицій.

На протигагу багаторічному зростанню цього показника, у 2008 р. відзначено зменшення на 2,6% відповідних інвестицій, тоді як у 2007 р. ріст становив 29,8%. Важливість цих інвестицій є принциповою з огляду на потреби економічного розвитку. На жаль, прями іноземні інвестиції за роки їхнього динамічного надходження в економіку України так і не стали альтернативним джерелом накопичення, оскільки майже цілком надходили з метою перерозподілу корпоративних прав, а не в реальний сектор економіки.

Практично єдиний плюс у 1 кв. 2009 р. – це позитивна динаміка виробництва сільськогосподарської продукції. Сільське господарство, яке хоча і постраждало від поширення

кризи, спромоглося вийти на позитивну динаміку зростання (101,7% у I кв. 2009 р.). Проте ця сфера дуже чутлива до світових коливань цін, при цьому формування цін на ринках сільськогосподарської продукції значною мірою визначається спекулятивними змовами.

Щодо зовнішньоторговельної динаміки. **Істотно падає експорт**, що для України, яка протягом всього періоду незалежності сповідувала експортну стратегію розвитку і не розвивала внутрішній ринок, дуже болюче. Негативна динаміка товарного експорту України, що особливо гостро проявилась у IV кв. 2008 р., зберігається також і в I кв. 2009 р. (рис. 4).

Отже, бачимо, що, за винятком продукції харчової промисловості та сільського господарства, по всіх товарних позиціях має місце значне падіння обсягів експорту порівняно з I кв. 2008 р. Важливо те, що скорочення вартісних обсягів експортної виручки супроводжується згортанням його фізичних обсягів. Це свідчить про низький позитивний ефект девальвації гривні, який не зміг компенсувати загального зниження світових цін на товарну продукцію.

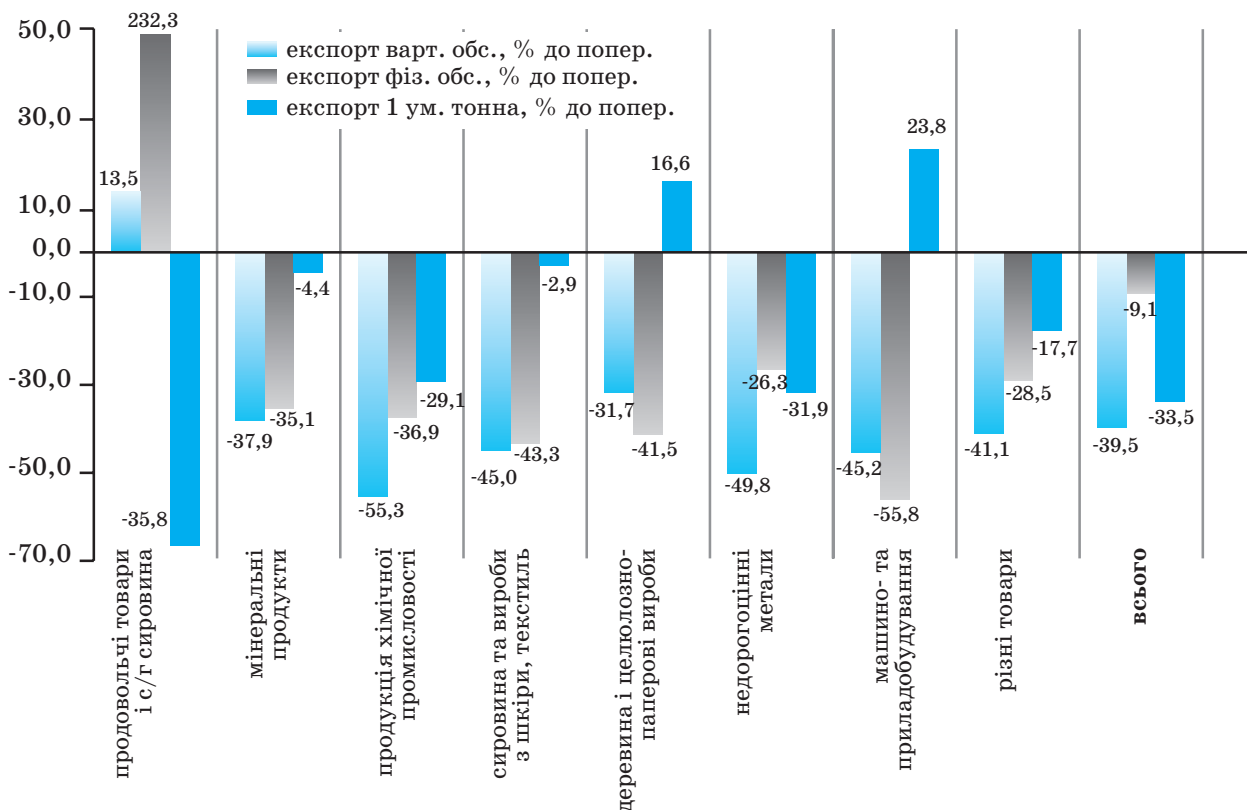
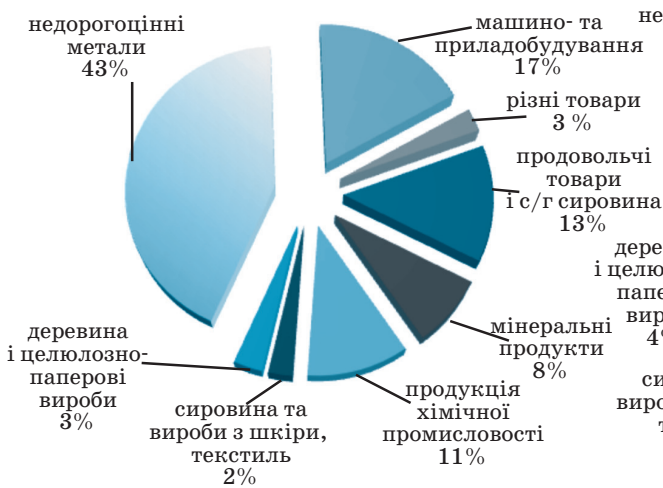

Рис. 4. Динаміка товарного експорту України за основними товарними групами за підсумками I кв. 2009 р.

Експорт I кв. 2008 р.

Експорт I кв. 2009 р.

Рис. 5. Порівняння товарної структури вітчизняного експорту за підсумками I кв. 2008 р. та 2009 р.

Відбуваються зміни у товарній структурі експорту України. Коливання світової кон'юнктури та зміна характеру споживчого попиту на зовнішніх ринках вносять корективи у товарну структуру вітчизняного експорту (рис. 5). Ключові зміни: це зниження ролі металургії – незмінного багаторічного експортного лідера України (з 43% до 35%), подальше скорочення частки хімічної промисловості у структурі експорту (з 11% до 8%) та суттєве зростання частки товарів харчової промисловості та с/г товарів (з 13% до 24%).

За таких умов утримувати стабільний платіжний баланс Україні вдається внаслідок значного скорочення імпорتنих товарних поставок (рис. 6).

У I кв. 2009 р. істотно впали і номінальні, і фізичні обсяги товарного імпорту. Проте підвищується ціна 1 ум. тонни імпорту, що слід вважати наслідком девальвації гривні. Динамічно зростає лише імпорт мінеральної сировини (переважно енергоносії), що не зрозуміло в умовах катастрофічного скорочення обсягів виробництва.

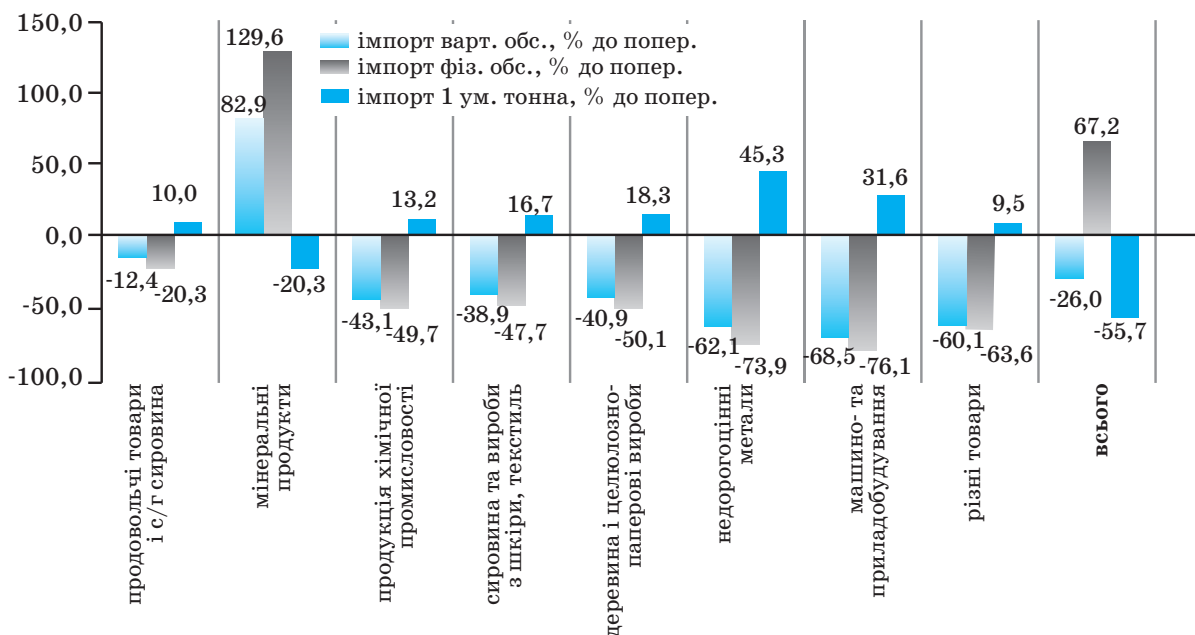

Рис. 6. Динаміка товарного імпорту України за основними товарними групами за підсумками I кв. 2009 р.

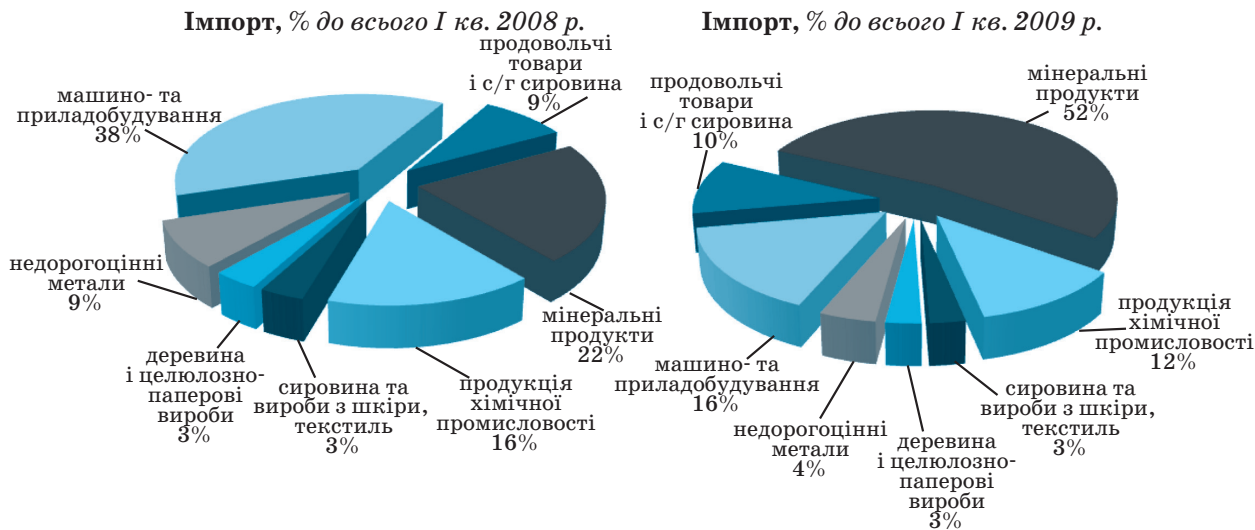

Рис. 7. Порівняння товарної структури вітчизняного імпорту за підсумками I кв. 2008 р. та 2009 р.

Номінальні обсяги тут зросли на 82,9% (фізичні на 130%), а частка відповідних товарів у структурі імпорту сягнула 52%.

Як наслідок, *істотно змінюється товарна структура імпорту України* (рис. 7). Лідер імпортних поставок 2008 р. – продукція машинобудування – у 2009 р. скоротилася на 68,5%. Тут падіння платоспроможного попиту (зокрема через девальвацію гривні та припинення автокредитування) наклалося на запровадження 13% надбавки при розмитненні.

У підсумку, за даними Державної митної служби, у торгівлі товарами збереглося значне від'ємне зовнішньоторговельне сальдо. У I кв. 2009 р. воно вже досягло 3,6 млрд. дол. США (за аналогічний період 2008 р. – 2,4 млрд. дол. США). Сформовано воно в основному торгівлею мінеральними продуктами, тоді як у минулому році – продукцією машинобудування.

Отже, динаміка реального сектору в Україні залишається невтішною. В цій ситуації критичними загрозами для реального сектору економіки є:

- висока та зростаюча залежність від зовнішніх джерел розвитку;
- низькі темпи модернізації реального сектору, недостатнє впровадження сучасних технологій, низькі темпи зростання продуктивності праці, нестача джерел капіталовкладень;
- консервація неперспективної структури економіки.

Структурна спеціалізація України як на зовнішньому, так і на внутрішньому ринках формується стихійно – відсутній стратегічний план розвитку національної економіки, який чітко визначав би її геоекономічну спеціалізацію. Як наслідок, маємо пасивне підпорядкування національної економіки цілям спекулятивного капіталу. Про довгострокові національні економічні інтереси тут звичайно не йдеться.

Україна ще має деякі конкурентні переваги, які необхідно використати. Це:

- відносно місткий внутрішній ринок зі значними сегментами ненасиченого попиту;
- значний промисловий потенціал, який потребує модернізації на основі нової технологічної компоненти;
- вагомий сільськогосподарський потенціал, зокрема зерновий сектор.

Але в умовах пасивного спостереження за кризовими процесами вони просто марнуються.

Що варто робити в цій ситуації:

1. Перш за все необхідно сформулювати чіткі і зрозумілі пріоритети відбудови економіки посткризового періоду. Необхідно переорієнтуватися на потенціал внутрішнього ринку. Відомо, що забезпечення потреб внутрішнього ринку національною промисловістю відкладалося роками. Сьогодні це ключовий орієнтир для виправлення структурних деформацій

у промисловості. Головне тут вибір пріоритетів при формуванні бюджетів наступних років. В умовах скорочення бюджетних надходжень маємо поєднати виконання соціальних зобов'язань з фіскальним стимулюванням національних виробників і бюджетною підтримкою стратегічних підприємств. При цьому співпраця з міжнародними фінансовими інституціями лише відкладає вирішення цих питань. Державний борг зростає, а проблеми перекладаються на бюджети наступних років.

2. Потрібна нова парадигма зовнішньоекономічної стратегії. Маємо чітко усвідомити – національний ринок надмірно відкритий та й на непаритетних засадах. Це повинно бути переосмислено. Участь України у міжнародних економічних організаціях має забезпечувати симетричну присутність на зовнішніх ринках. Сьогодні особливо необхідна нова доктрина економічного співробітництва з державами Азії. Потрібен заслін їхній товарній експансії на національному ринку та переведення взаємовідносин у русло розвитку науково-технічної кооперації.

3. Локомотивом виходу з кризи може стати розвиток зернового потенціалу України та розширення експортну зерна. Цей напрям потужно актуалізується в умовах розгортання світової продовольчої кризи. Разом з тим скористатися потенціалом зернового сектору Україна не зможе без якісного посилення тут ролі й участі держави. Йдеться і про стимулювання зернового виробництва, і про організаційно-економічне забезпечення, зокрема розбудову відповідної інфраструктури.

4. Має бути посилено регулювання національного фінансового ринку. Фінансовий сектор найбільш вразливий до зовнішнього впливу, що орієнтує національні фінанси на посилення фінансової дисципліни (особливо банківського сектору). Мета регулювання – це протидія спекуляціям, спекулятивному вивезенню капіталу та централізації надприбутків, які вилучаються з роботи реального сектору економіки.

Слід нагадати, що, за даними ДПАУ, протягом 2008 р. банки придбали майже 17,5 млрд. дол. США, які були незаконно вивезені за кордон чи використані для проведення спекулятивних операцій на валютному ринку. Так, за схемою розрахунків за імпорту продукції (послуг), яка

фактично не була ввезена з-за кордону, з України переказано 2,7 млрд. дол. США за схемою повернення портфельних інвестицій і прямих інвестицій – 4,6 млрд. дол. США, по купівлі валюти для формування валютної позиції банків придбано 9,8 млрд. дол. США (з яких 7,5 млрд. дол. США у IV кварталі 2008 р.).

Україна має приєднатися до обговорення проблеми міжнародного регулювання фінансових організацій (хедж-фондів, страхових організацій), особливо тих, які здійснюють операції на території нашої держави.

5. Потрібна модерна концепція розвитку міжнародного транзитного співробітництва України. Україна недостатньо опрацювала моделі транспортно-логістичного включення у світовий простір, внаслідок чого недоотримуються значні прибутки. Через відставання у цій сфері та низьке впровадження сучасних технологій країна послідовно втрачає перспективні цільові ринки світових перевезень та логістики. Слід виходити з того, що тут є реальні міжнародні консорціумні проекти, де може бути використаний національний ресурсний і промисловий потенціал.

6. Потрібна дієва підтримка національного бізнесу (великого, малого та середнього). Щоб позбавити цей процес чергової декларативності, він має опиратися на відповідну нормативно-правову базу. Це, насамперед, план здійснення партнерства між владою та бізнесом, а також законодавчо закріплені інструменти його реалізації.

На практиці доцільно розпочати зі спільного вирішення проблеми надвисоких боргів вітчизняних компаній та подолання ситуації можливих корпоративних дефолтів. Україна має низькі кредитні рейтинги і туманні перспективи відновлення експортних надходжень. Як наслідок, доступ національних компаній до міжнародного ринку капіталу обмежений. Отже, самостійна реструктуризація боргів провідних українських компаній стає практично неможливою. Уряд повинен залучатися до переговорів з метою врегулювання проблеми міжнародних боргів для уникнення корпоративних дефолтів, іноді навіть шляхом надання державних гарантій за умови реструктуризації боргу.

7. І, нарешті, слід пам'ятати, що найбільш вразливими в умовах кризи є національні трудові ресурси, які послідовно знецінюються внаслідок дії кризи. Держава повинна зберегти та гарантувати високі стандарти життя і праці, захистивши при цьому робочі місця, створені в Україні. Без цього не буде повноцінного внутрішнього ринку, а сподівання на подолання кризи будуть примарними.

* * *

Очевидно, що бездіяльне очікування виходу з кризи неминуче обернеться для національних виробників тяжкими втратами як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках. Лише наполеглива та цілеспрямована діяльність з упровадження антикризових заходів дасть можливість мінімізувати втрати національної економіки і не допустити катастрофічних втрат соціальних стандартів.